

Zsigmond Csaba

Bizonyítási tilalmak gyakorlati kérdései a nyomozási gyakorlatban

Practical issues of prohibition of evidence in investigative practices

Absztrakt

Ebben a cikkben megvizsgálom a régi és a hatályos magyar büntetőeljárás törvény bizonyítási tilalmakra vonatkozó rendelkezéseit. A jogszabály elemzés célja egyrészt megállapítani, hogy a 2018. július 01-én hatályba lépett törvény mennyiben változtathatja meg a korábbi nyomozási gyakorlatot, másrészt felmerülhetnek-e jogértelmezési problémák a jogalkalmazók körében. Az elemzéshez gyakorlati példákat hoztam, melyeket több mint 20 éves bűnügyi nyomozói és vizsgálói múltamból merítettem. Az elemzés alapján megállapítottam, hogy a törvényi szabályozás egyértelmű és nagyrészt alkalmazható, azonban bizonyos tekintetben kiegészítésre vagy további értelmezésre szorul.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, nyomozás, bizonyítási tilalmak, tiltott módon szerzett bizonyítékok

Abstract

In this article I examine the provisions related to the prohibition of the evidence in the former and current Hungarian Criminal Procedure Code. The analysis of the legislation aims to find extentions, where the former investigative practices are modified by the current Code introduced on 1st July 2018, additionally whether interpretation problems can be occurred among practitioners. I use practical examples for the analysis that I have collected during my 20 year experience at criminal investigative authorities. Based on the analysis I found that the legislation is clearly and largely applicable, but in some aspects, addendums are needed.

Keywords: criminal proceedings; investigation; prohibition of evidence; evidence obtained by prohibited methods

Bevezetés

Több mint 20 éve dolgozom rendőrségi bűnügyi nyomozói szakterületen. Dolgoztam eleinte kisebb súlyú vagyron elleni bűnügyekben (zseblopások, trükkös lopások stb.), későbbiekben élet ellenes bűncselekmények bűnügyeiben, szervezett bűnözés elleni területen, illetve jelenleg gazdaságvédelmi szakterületen. Az általam választott témát a gyakorlat során szerzett tapasztalataim, a hatályos jogszabályok, a 2018. július 01-vel hatályba lépő új büntetőeljárásjogi törvény, valamint a vonatkozó szakirodalom alapján dolgoztam fel.

A bizonyítási tilalmak, tiltott bizonyítékok csoportosítása

A bizonyítási tilalmakat a tételes jogi szabályozás és a jogirodalom különbözőképpen csoportosítja.

A tételes jogi szabályozás - így a korábban hatályos törvény, valamint az új Be. - a bizonyítási tilalmakat felsorolja, aszerint csoportosítva, hogy a bizonyítékokat milyen tiltott módszerekkel tilos beszerezni. Ennek alapján kizárja a bizonyítékok közül a bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a részt vevők jogainak lényeges korlátozásával megszerzett bizonyítékokat.

A jogirodalom szerint a büntetőeljárás során a bizonyítási tilalmak csoportosíthatók aszerint, hogy a tilalom egyes tényekre, bizonyítási eszközökre vagy módokra vonatkozik (Cséka, 1991 71-95).

Álláspontom szerint gyakorlati szempontból csoportosítható a tiltott módon beszerezett bizonyítékok köre aszerint, hogy az büntető anyagi jogi szempontból, vagy büntető eljárásjogi szempontból jelentős. Lehet olyan tiltott módon beszerezett bizonyíték, mely az anyagi jogi különös törvényi tényállás szempontjából lehet jelentős, vagyis a nyomozás során megállapítható tényállásra van hatással. Lehetnek olyan tiltott módon beszerezett bizonyítékok, melyek büntetőeljárásjogi szempontból jelentősek, mert bizonyos esetekben kényszerintézkedést alapozhatnak meg. Tiltott módon beszerezett bizonyíték (hamis rendőri jelentés) támaszthatja alá tévesen a gyanúsítottal kapcsolatban valamely letartóztatási ok fennállását, pl. a hatóság elől megszökött, mely a tényállás megállapítását érdemben nem befolyásolja, azonban eredményezheti a gyanúsított előzetes letartóztatását. Míg az előbbi gyakorlati szempontból abban lehet jelentős, hogy a nyomozás megszüntetését, vagy a tényállás más minősítését vonhatja maga után, addig az utóbbi, vagyis eljárás jogilag jelentős, tiltott módon beszerezett bizonyíték erre nem feltétlenül lesz hatással.

A tiltott bizonyítékok köre megkülönböztethető aszerint, hogy a tiltott bizonyíték nem orvosolható, nem pótolható pl. a bűncselekmény útján beszerzett bizonyíték. Vagy esetleg orvosolható valamely eljárásjogi aktussal pl. gyanúsított vagy tanú figyelmeztetés nélkül lett kihallgatva, mely megismételhető a törvény előírásainak betartásával.

Közös jellemző, hogy a bizonyítási tilalmak ellenére beszerzett bizonyíték nem vehető figyelembe a büntetőeljárás során.

A bizonyítási tilalmak gyakorlati kérdései

A tiltott módon beszerzett bizonyítékok értékelése

A hatályos büntetőeljárás törvény úgy rendelkezik, hogy *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”* (2017. évi XC. törvény 167. § (5))

Felmerül a kérdés, ki értékelheti a bizonyítási eszközöket az eljárás során, ki mondhatja ki azt, hogy az a továbbiakban nem vehető figyelembe bizonyítékként. Ebből következően újabb kérdés az, hogy az eljárás mely szakaszában zárható ki bármilyen bizonyíték? A kérdés aktuális, mivel a korábban hatályostól eltérően rendelkezik az új Be. A korábbi Be. úgy rendelkezett *„a bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg”* míg a hatályos Be. a nyomozó hatóság számára is előírja ezt.

A korábbi gyakorlat szerint a nyomozó hatóság egy adott történeti tényállás tisztázása, az objektív igazság megismerése érdekében nyomozott, személyi és tárgyi bizonyítékokat szerzett be, mely alapján kialakult a történeti tényállás. Tette mindezt kevés kivételtől eltekintve a törvényes előírásoknak megfelelően. A rendelkezésre álló, és beszerzett bizonyítékokat folyamatosan kellett értékelnie, mivel mind a nyomozási tervhez, verziók megalkotásához, mind a nyomozás során hozott határozatokhoz történeti tényállást kellett alkotni. Amennyiben néhány esetben törvénysértő vagy tiltott módon szerzett be bizonyítékot, és a nyomozó hatóság vezetője észlelte, hogy a nyomozó hatóság tagja törvénysértő módon járt el egy pl. tanút nem figyelmeztetett, a cselekmény megisméltésére adott saját hatáskörben utasítást, vagyis értékelt a bizonyítékot, mérlegelést végzett. Abban az esetben, ha azt észlelte, hogy valamely bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szereztek be, pl. a gyanúsítottat

kényszervallatták, az ügyet kivizsgálta, mely szintén a bizonyíték értékelése, illetve a bizonyíték kizárása, és az eljárás további sorsa kérdésében az ügyészség állásfoglalását kérte. Mindebből látható, hogy annak ellenére, hogy a korábbi jogszabály csak az ügyész és a bíró számára tette kötelezővé a bizonyítékok értékelését, a gyakorlatban a nyomozó hatóságnak is el kellett végeznie. Azzal, hogy a hatályos törvény nevesíti a nyomozó hatóságot a bizonyítékok értékelésével kapcsolatban, a korábbi gyakorlaton még nem változtat, vagyis álláspontom szerint az új törvény hatályba lépésével ez a gyakorlat a felderítési szakaszban nem változott. Érdekes ellentmondás viszont az, hogy a hatályos törvényben a fentebb hivatkozott jogszabályhely lehetővé teszi a mérlegelést a nyomozó hatóság részére, vagyis látszólag önállóságot biztosít, ugyanakkor a nyomozás vizsgálati szakaszában úgy rendelkezik, hogy az ügyészség irányítása alá vonja a nyomozást (2017. évi XC. törvény 392. (1) bekezdés). Felmerül a kérdés mennyiben értékelhet bizonyítékokat, alkothat tényállást a jövőben a nyomozó hatóság önállóan a vizsgálati szakaszban?

Gyakorlati probléma, hogy nyomozási szakaszban ritkábban észleli akár a nyomozó hatóság vezetője, vagy akár ügyész, hogy valamelyik bizonyíték hamis, melyet ki kellene zárni. Ebben az esetben erre a bizonyítékra nyomozási tervet, a nyomozás további irányát, határozati tényállást nem lehetne alapozni, mivel ez rossz irányba viheti a nyomozást. Egyes elméleti munkák a tiltott bizonyítékon való további bizonyítást az USA-ból átvett mérgezett fa gyümölcse doktrínának hívják: *fruit of poisonous tree doctrine*. (Barry, 1983, 648.)

Összességében tehát kijelenthető, hogy a bizonyítékok értékelése és így kizárása nyomozási szakaszban is lehetséges, sőt szükséges, arra felderítési szakaszban a nyomozó hatóságnak továbbra is van módja, míg a vizsgálat szakaszban a nem törvényes úton beszerzett bizonyítékok kérdésében az ügyészség dönt. A nyomozó hatóság bizonyítékok kizárására vonatkozó tevékenysége kevésbé kötött formában érvényesül, mint bírói szakban, ahol erre vonatkozóan indokolt végzést hoznak, illetve az ügydöntő ítéletben részletes indokolással kell kizárni a törvénytől ítélt bizonyítékot.

A tiltott módon beszerzett bizonyítékok köre

A bűncselekmény útján beszerzett bizonyítékok

A korábbi Be. 78. § (4) bekezdésének I. fordulata szerint *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az*

ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján szerzett meg”. Megjegyzendő, hogy az új büntetőeljárás törvény szövege sem tér el lényegében ettől.

Elsőre azt feltételezzük, hogy a szabályozás egyértelmű, gyakorlati és értelmezési problémát nem vet fel, azonban, ha alaposabban megvizsgáljuk a témát felmerülhetnek gyakorlati problémák.

Először is vizsgáljuk meg, milyen bűncselekmények jöhetnek számításba, melyek elkövetésével a nyomozó hatóság bizonyítékokat szerezhet be. Egyes források (Gács, 2012, 174.) a hivatalos személyek által elkövethető bűncselekményeket említik, így a kényszervallatást, hivatali visszaélést, bántalmazás hivatalos eljárásban, jogosulatlan titkos információ gyűjtést, jogellenes fogvatartást, hivatalos személy által elkövetett bűnpártolást, illetve a hivatalos személy által elkövetett okirat-hamisítást, vagyis azon tényállásokat, amelyek a leggyakrabban fordulnak elő a gyakorlatban, ha valamely hatóság hamis bizonyítékot szolgáltat. Vagyis a magyar büntetőeljárás törvény bizonyos bizonyítékok kizárásáról rendelkezik arra az esetre, ha maguk a tényállás felderítésére, tisztázására hivatott hatóságok szerzik be azokat bűncselekmény útján. Azonban hangsúlyozandó, hogy a büntetőeljárások során nem csupán a hatósági személyek (nyomozó, ügyész, bíró) szolgáltathatnak egy-egy hamis bizonyítékot bűncselekmény elkövetésével, hanem az eljárás más résztvevői is így a tanú (hamis tanúzás, hamis vád, hatóság félrevezetése), a gyanúsított (a gyakorlatban a hamis vádat követhetik el) vagy akár a szakértő is adhat hamis szakvéleményt. Ezeket a hamis bizonyítékokat értelemszerűen az eljárás során ki kell zárni, azok nem szolgálhatnak tényállás alapjául. Kérdés a kizárás a Be. mely rendelkezése alapján történhet, mivel a Be. fent hivatkozott rendelkezése csak a hatósági személyek által elkövetett bűncselekményekre rendel azokat kizárni. A korábbi és a hatályos Be. érdekessége, hogy ezekről külön nem rendelkezik, így felmerül a kérdés például mi alapján zárt ki eddig is egy-egy hamis tanúvallomást bármilyen bíróság, ügyészség esetleg nyomozó hatóság? Nyilván ezek kizárása mindenféle pontos hivatkozás nélkül eddig is működött, azonban álláspontom szerint ezt is a törvénybe kellett volna iktatni. A jogalkotó nem végzett alapos munkát, és erre való utalás az új törvényben sem kapott helyet.

A másik gyakorlati kérdés: ha még a nyomozási szakaszban észlelik, hogy valamely bizonyítékot bűncselekmény útján szereztek be, a nyomozó hatóság által deklaráható-e a bűncselekmény ténye? Ez a kérdés egyébként nem csupán nyomozati szakaszban okozhat problémát a jogalkalmazónak, hanem a bírósági szakaszban is, mint erről Király Tibor is ír: *„követelmény-e, hogy a bűncselekmény tényét külön folytatott büntetőeljárásban állapítsák meg, vagy megengedhető-e, hogy a bizonyítékokat értékelő bíróság külön eljárás nélkül*

maga jusson arra a következtetésre, hogy a bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szerezték meg.” (Király, 2008, 258-259.)

Gácsai Anett Erzsébet tanulmánya szerint, az eljáró bíróság csupán észlelheti, hogy egy bizonyítékot bűncselekmény útján szerezték meg, de azt nem állapíthatja meg, mivel ezzel sérülne a törvényes vád intézménye, illetve személyi és tárgyi vádhoz kötöttség elve. (Gácsai, 2012, 174-175.) Ugyanakkor megemlíti, hogy a tanulmányt megelőzően tanulmányozott bírósági döntések között nem talált olyat, melyben bűncselekmény útján beszerzett bizonyítéokra hivatkozva zártak volna ki valamely bizonyítékot. Álláspontom szerint ez azért lehetséges, mivel általában ezekről a bizonyítékokról még a bírósági szakaszt megelőzően a nyomozási vagy inkább ügyészi szakaszban derül ki, hogy bűncselekmény útján szerezték be. Ennek következtében ezek a bizonyítékok nem képezik a tényállás alapját ergo az ügyész sem hivatkozik rájuk a vádiratban, vagyis nem kerülnek a bíró elé. Véleményem szerint - még ha egyre ritkábban is – de sajnálatosan előfordulnak ilyen esetek.

A gyakorlatban - ahogy az előző alfejezetben írtam – az alapügy nyomozása mellett ilyen esetben külön büntetőeljárás indul, melynek célja megállapítani történt-e hivatali bűncselekmény. A kérdés az, hogy meg kell-e várni ennek az eljárásnak jogerős lezárását, avagy fogadjuk el hamisnak az adott bizonyítékot, és zárjuk ki. Bonyolulttá teszi a kérdést az a tény, hogy sok esetben beismerő vallomást tévő gyanúsítottak a későbbiekben valótlanul hivatkoznak kényszervallatásra. Általában a hivatali bűncselekmény miatt folyamatban lévő ügyészségi nyomozás eredménye is megerősíti, hogy a gyanúsított valótlanul vádolta a nyomozókat. Álláspontom szerint ilyen esetekben mind a nyomozónak mind a nyomozást felügyelő (irányító) ügyésznek azonnal mérlegelnie kell a bizonyíték kizárása kérdésében, nem várhatják meg a hivatali bűncselekmény miatt folyamatban lévő eljárás végkimenetelét. A gyakorlat az, hogy a nyilvánvalóan alaptalan kényszervallatásra való hivatkozás esetén a bizonyíték (a beismerő vallomás) nem kerül kizárásra, ha egyéb bizonyítékok is alátámasztják.

Más tiltott módon beszerzett bizonyítékok kizárása

Gyakorlati nehézségeket okoz, hogy a törvény a más tiltott mód fogalmát nem határozza meg. A bírói ítéletekben sok esetben összemosódik ez a kizárási ok a résztvevők jogainak részletes korlátozásával. (Gácsai, 2012, 175.)

Ez a kizárási ok vonatkozik az eljárási szabálysértéssel beszerzett bizonyítékokra, mely bizonyíték törvényessége kétséges, továbbá vonatkozik a Be. általános és speciális bizonyítási tilalmai ellenére beszerzett bizonyítékokra.

Az eljárási szabálysértéssel beszerzett bizonyítékokra igaz az nyomozási szakban, hogy az esetek nagy részében az adott eljárási szabálysértés orvosolható, és így a bizonyítékot nem kell kizárni. Ezen kívül a gyakorlatban a nyomozási szakaszban nem orvosolható vagy nem orvosolt eljárási szabályszegés sem vezet minden esetben a későbbiekben a bizonyíték automatikus kizárásához. (Bencze, 2015, 25.)

Erre példa a kisebb súlyú formai hibákkal beszerzett bizonyítékok köre. Örök dilemmája a bíróságoknak, hogy melyek azok a kisebb formai hibák melyek nem érik el azt a szintet, hogy a bizonyítékot kizárják, vagyis a törvényesség és az elkövető megbüntetése között kell választani. (Erdei, 1995, 53.)

Az eljárásjogi hibák Tremmel Flórián szerint az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- *ügynevezett perttechnikai jellegű előírások megszegése. Példaként hozható fel a jegyzőkönyv kötelező elemének, az aláírásnak az elmaradása, mely kisebb súlyú szabályszegés nem feltétlenül jár az adott bizonyíték kizárásával,*
- *egyes eljárásjogi kellékek mellőzése, pl a hatósági tanú mellőzése sem jelenti feltétlenül az adott bizonyítási eszköz kirekesztését a bíróságon,*
- *súlyosabb szabályszegés az eljárási törvényben kifejezetten megfogalmazott tilalom megszegése. Ilyen lehet a tilalmak ellenére felvett vallomás. Ezen szabályszegések következményét többnyire maga a törvény határozza meg, azzal, hogy megtiltja a bizonyítékként való felhasználását.*
- *egyértelmű tilalmat jelent a bizonyíték Alaptörvénybe, vagy a büntető eljárási törvénybe való ütközése. (Tremmel, 2006, 155.)*

Összegezve az eljárás szabálysértéssel beszerzett bizonyítékok kérdése nyomozási szakaszban nem okoz olyan súlyú gyakorlati problémát, mint az eljárás későbbi – ügyészségi, bírósági – szakaszában, mivel a nyomozás során ezek legnagyobb része könnyebben orvosolható, pótolható.

A korábbi Be. egyfajta általános bizonyítási tilalmakat fogalmazott meg a köztudomású tényekre vonatkozóan, illetve azon tényekre melyekről a hatóságnak hivatalos tudomása van (1998. évi XIX. törvény 75.§ (3) bekezdés) továbbá a hatályos Be. azon tényekre, amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja.

A köztudomású tényekre vonatkozó bizonyítási tilalommal kapcsolatban a gyakorlatban nem merül fel értelmezési probléma, ilyen feleslegesnek mondható bizonyításra nem emlékszem a gyakorlatból. Köztudomású tények általában azok a természettudományos törvényszerűségek vagy társadalomtudományi tények melyeket általában ismernek az emberek. Ilyen természettudományos

törvényszerűség pl. az, hogy a tűz éget, a víz nulla fok alatt fagy meg, a Földön gravitációs erő hat, az ember eleven szülő. Társadalomtudományi tény pl. Magyarország nem királyság, a törvényes magyar fizető eszköz a forint stb. Ezek a köztudomásúnak elfogadott tények tehát nem képezhetik bizonyítás tárgyát, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nyomozás során ezekre nem szükséges szakértőt kirendelni, tanúvallomást, vagy okiratot beszerezni.

A hatóságok által hivatalosan ismert tények sem képezhetik bizonyítás tárgyát. A gyakorlatban a jogszabályokat a nyomozó hatóságnak hivatalból ismernie kell. Ezekre nem folytathat bizonyítást, továbbá a hatóság hivatalos tudomással bír egyéb olyan tényekről, adatokról, információról, amelyet közhiteles nyilvánartásból szerez, ezek hitelességére nem kell bizonyítást folytatni.

A 2018. július 01-vel hatályba lépett törvény a bizonyítási tilalmat kiterjeszti azokra a tényekre is amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja. Álláspontom szerint ezzel a jogalkotó jóllehet egyszerűsíteni és gyorsítani szándékozott a büntetőeljárás menetét, elkerülendő az ügyek túlbizonyítását, azonban mégis több bizonytalan tényezőt, értelmezhetetlen fogalmat is kialakított. A törvény a fent hivatkozott helyen vádlót említ, ellentétben más helyekkel ahol az ügyészségről tesz említést, vagyis nem értelmezhető, hogy a nyomozó hatóság is vádló-nak tekinthető, vagy csak az ügyészség. A hatályos büntetőeljárás törvény szerint, ha az ügyben már terhelt (gyanúsított) van az eljárás a vizsgálati szakaszba lép, melyet az ügyészség irányít. A gyakorlati probléma ott kezdődik, hogy gyanúsított kihallgatás során merül fel egy új tény, melynek valóságát a gyanúsított és a jelen lévő védő elfogadja. A nyomozó hatóság jelen lévő tagja, mint vádló elfogadhatja-e valóságnak, ha az elég meggyőző, és nem találja szükségesnek ellenőrizni, vagy arra vonatkozóan az ügyészség nyilatkozatát kell beszereznie? A kérdésnek akkor lehet jelentősége, ha a kihallgatás hivatali munkaidőn túl (éjjel) zajlik, és a bizonyítékkal kapcsolatos álláspontot így csak következő napon, hivatali munkaidőben szerezheti be a nyomozó hatóság, ami okozhat olyan késedelmet, ami ez eljárás eredményességét veszélyezteti. Továbbá az új Be. nem határoz meg az ügyészség részére határidőt, mely időn belül kellene állást foglalnia olyan kérdésben, melyben irányítási jogköréből adódóan döntenie kell. Ha azonban a vádló alatt a nyomozó hatóság is értendő, és dönthet e kérdésben, újabb bizonytalan tényező lehet, ha az ügyészség a nyomozó hatóság álláspontjától eltérő véleményen van valamely bizonyíték valóságnak történő elfogadását illetően, és hiába az ügyészi álláspont az irányadó, ha a nyomozó hatóság addig más irányba folytatta a nyomozást.

A speciális bizonyítási tilalmakat az egyes bizonyítási eszközöknél mind a régi mind a hatályos Be. a megfelelő helyen tartalmazza. Így pl. korábbi és a hatályos törvény is részletesen felsorolja az abszolút tanúzási akadályokat,

melyek fennállása esetén a törvényben felsorolt személyeket nem lehet tanúként kihallgatni, ugyanígy felsorolja a törvény kik tagadhatják meg a tanúvallomást. Továbbá mind a korábbi mind a hatályos Be. akként rendelkezik, hogy bizonyítékként nem vehető figyelembe a vallomástétel akadályaira vonatkozó rendelkezések kihagyásával felvett vallomás. Értelemszerűen igaz ez a szakértővel kapcsolatos tilalmakra is.

Ugyanígy a gyanúsított vallomásmegtagadással kapcsolatos jogára való figyelmeztetésének, pontosabban annak jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén is kifejezetten a bizonyítékként való kizárást fogalmazza meg a törvény.

A speciális bizonyítási tilalmak vonatkozásában meg kell említeni a terhelti figyelmeztetések (az ún. Miranda-figyelmeztetések) elmaradásának gyakorlati problémáját azon esetekben, amikor nem nyomozó, hanem járőr intézkedik az elkövetővel szemben a helyszínen. Ezekben az esetekben a gyakorlatban előfordul, hogy az intézkedő járőr előtt tesz önmagára nézve terhelti nyilatkozatot a terhelt, anélkül, hogy előtte a terhelti figyelmeztetés elhangzott volna. Ezt a nyilatkozatot az intézkedő rendőr rendszerint jelentésében rögzíti. Nem egységes a gyakorlat, de az esetek egy részében a bíróság kizárja a bizonyítékok sorából az ilyen rendőri jelentéseket, a figyelmeztetések elmaradására hivatkozva (Gácsi, 2012, 178.) Álláspontom szerint arra vonatkozóan nehéz állást foglalni, hogy mi lenne a helyes megoldás, mivel az intézkedő járőr nem a nyomozó hatóság tagjaként jár el a Be. alapján, hanem a rendőrségi törvény és a szolgálati szabályzat szerint intézkedik, mely jogszabályokban nem szerepel ilyen figyelmeztetések közlésére vonatkozó előírás. A megoldás talán a rendőrségi törvény megfelelő módosítása, kiegészítése lehetne, melyben a járőr intézkedése során közli az elkövetővel a terhelti jogokat.

Érdekessége még e témának, hogy minden esetben a nyomozás során tanúként kihallgatják az intézkedő rendőrt, aki vallomásában elmondja azt, amit jelentésében is megemlített, nevezetesen, amit az elkövető önmagára nézve terheltként közölt a helyszínen. Ha a rendőri jelentést ki kell zárni a bizonyítékok sorából, akkor a rendőr tanúvallomásának ezt a részét is. (l. fentebb a mérgezett fa gyümölcsének elvét)

A résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával megszerzett bizonyítékok kizárása

A Be. nem csupán a terhelti jogok lényeges korlátozása esetén beszerzett bizonyítékokra vonatkozóan rendel el kizárást, hanem az eljárás valamennyi résztvevője jogainak lényeges korlátozása így a tanúk, védő stb. esetén is.

A gyakorlatban három csoportra oszthatók az eljárás valamennyi résztvevője jogainak lényeges korlátozásának esetei: az első csoport azon esetek köre, melynek során valamilyen konkrét büntetőeljárás kényszerintézkedés alkalmazásával szereznek be bizonyítékot pl. lefoglalás, házkutatás, motozás, (melyek nem csak a terhelttel, hanem a tanúval szemben is alkalmazhatóak) és ezek során a Be. által biztosított jog vagy az Alaptörvényben foglalt valamely jogot nem biztosítják. Nehéz absztrakt meghatározni, hogy pontosan mit jelent ezekben az esetekben a törvényben megfogalmazott lényeges jog. Konkrét esetekben ebben az ügyészség vagy a bíróság mondja ki a végső szót, a nyomozó hatóság annyit tehet, hogy mulasztás esetén utólag (amennyiben lehetséges) megkísérli biztosítani valamely jog gyakorlását az eljárás adott résztvevőjének. Mindenestre ez a „gumi” szabály kiváló kapaszkodási lehetőség a védelem számára arra nézve, ha egy bizonyíték kizárását akarja elérni. A gyakorlat hoz olyan példákat, amelyekben bár a büntető eljárási kényszerintézkedés alá vont jogát törvény sértően korlátozták, azonban az nem kellene eredményezze a bizonyíték kizárását. Példa lehet erre, a korábbi Be. azon rendelkezése, hogy *„a motozást és a lefoglalás érdekében tett intézkedést az érintett kíméletével, lehetőleg a napnak a hatodik és huszonnegyedik órája között kell végezni”*.¹ vagy a motozásnál *„az érintett testének átvizsgálását csak a megmotozottal azonos nemű végezheti”* (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról). A fenti példák alapján felmerül a kérdés: Ki kell-e zárni egy perdöntő bizonyítékot egy komoly, kiemelt ügyben, ha a fenti szabályok be nem tartásával szereztek be, vagyis nem a hatodik és huszonnegyedik óra között tartottak házkutatást, vagy a motozást (sajnálatos módon) eltérő nemű személy végezte, ha bizonyíték hitelességét az ügy további adatai is igazolják.

A másik csoport a terhelti és védői jogokra vonatkozó korlátozás. Ezen téren egyértelmű a gyakorlat. A korábbi Be. és a hatályos Be. is egyértelműen, tételesen felsorolja a terhelt és a védő jogait, így például a gyanúsítás tényének megismerésére, iratmegismerésre, jelenlétre stb. vonatkozó jogokat. A kötelező védelem esetei is ide sorolhatók. A nyomozó hatóságok ezek betartására kiemelt figyelmet fordítanak, mivel egyértelmű, hogy a jogok nem megfelelő biztosítása az adott vallomás, vagy egyéb bizonyíték kizárását eredményezhetik. Amennyiben a felsorolt jogok valamelyike sérül, és a nyomozó hatóság vezetője, vagy az ügyész észleli az adott jog megsértését rendszerint azok orvoslását az eljárási cselekmény megismétlésével, és egyúttal az érintett jogainak gyakorlásával biztosítják. Természetesen itt is előfordulhatnak rejtett bombák, azaz egy ilyen jogsértést nem észlelnék időben, és a nyomozás to-

¹ 158.§ (1) bek.

vábbi menete egy olyan érintett vallomására épül, akinek eljárási jogait nem biztosították: pl. gyakori, hogy a kötelező védelem ellenére nem rendelnek ki a gyanúsítottnak védőt, felveszik a gyanúsított beismerő vallomását, majd erre alapozzák a további nyomozás menetét, végül a nyomozás végén, vagy ügyészi szakban derül ki a törvénysértés. Ilyenkor meg kell ismételni a kihallgatást védő bevonásával, ami eredményezheti azt, hogy a korábban együttműködő gyanúsított megtagadja a vallomást, ezzel az egész addigi nyomozás eredménytelenné válhat.

Harmadik csoport a fiatalkorúak jogai. A világon minden büntetőeljárási törvény fokozottabban védi a fiatalkorúak érdekeit, jogait (akármilyen résztvevője az eljárásnak, tanú vagy terhelt) a felnőttkorúak érdekeinél. Ezek nem megfelelő biztosítása a fentiekhez hasonlóan maguk után vonják a fiatalkorú vallomásának kizárását. A fiatalkorú jogainak megsértésére vonatkozó leggyakoribb példa erre, amikor a fiatalkorút törvényes képviselő jelenléte nélkül hallgatják ki tanúként vagy gyanúsítottként. Ez minden esetben a vallomás kizárását eredményezi.

Összegzés

A bizonyítási tilalmak az egyedüli korlátai a bizonyítékok szabad értékelése alapelveinek, ezért a mindenkori jogalkotónak nehéz dolga van, mivel a törvényesség és a büntetőeljárás hatékonysága az elkövető megbüntetésének igénye követelmények között kell megfelelő egyensúlyt teremtenie. Egyértelmű szabályokat kell alkotni e témában, illetve arra is figyelemmel kell lennie, hogy a jogalkalmazó számára a gyakorlatban előforduló legkülönbözőbb esetekre is adjon egy általános, megfelelő iránymutatást, de pontosan a sokszínűsége figyelemmel túl sem szabályozhatja a témát. Ugyanígy a jogalkalmazónak is a fenti három követelmény szem előtt tartásával kell egyensúlyozni, mely szintén nehéz feladat.

A bizonyítási tilalmak gyakorlati problémáit végig vezetve látható, hogy a törvényi szabályozás a jogalkalmazók számára nagyrészt egyértelmű, alkalmazható. Azonban a fenti fejezetben említett indokok miatt mindenképpen kiegészítésre szorulna az eljárás résztvevője által elkövetett bűncselekmény miatt szolgáltatott bizonyíték kizárására vonatkozóan (pl. hamis tanúvallomás kizárása). Továbbá álláspontom szerint az új Be. által bevezetett tények együttes elfogadása esetére (Be. 163. § (4) bekezdés c) pont) bevezetett bizonyítási tilalom gyakorlati problémákat vethet fel a jövőben, ezért legalább egy a Be-t kiegészítő rendeleti kiegészítésre szorul az ezzel kapcsolatos pontos eljárás.

Egyértelmű, hogy a nyomozó hatóságoknak mindenkor a büntetőeljárás törvény betartásával kell a bizonyítékok összegyűjtése során eljárnia, minimálisan szorítva az olyan törvénysértéseket, melyek a bizonyítékok kizárását eredményezhetik. A jogalkotó ezt a célt részben tudja megvalósítani, ez kevésbé a jogszabályokon múlik. Ez együttesen a nyomozó hatóságok vezetőinek, illetve a nyomozást felügyelő, irányító ügyészeknek, és a nyomozó hatóságok tagjainak feladata.

Felhasznált irodalom

- Bencze, K. (2015): *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználhatósága*. Doktori Tanulmányok, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
- Cséka, E. (1991): A bizonyítást kizáró szabályok a büntető eljárásban. In: Tóth, K. (szerk.): *In memoriam Kovács István akadémikus, egyetemi tanár*. Szeged
- Erdei, Á. (1995): Tilalmak a bizonyításban. In: Erdei, Á. (szerk.): *Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. Budapest
- Gácsi, A. E. (2012): *Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljárásban: a törvénysértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása*. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica
- Hanks, B. (1983): *Comparative analysis of the exclusionary rules and its alternatives*. Tulana Law Review
- Király, T. (2008): *Büntetőeljárásjog*. Budapest: Osiris Kiadó
- Tremmel, F. (2006): *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Felhasznált jogszabályok

- A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
- A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény